

І.Б. Колобова. Критерії продуктивних нарративних моделей побудови особистісного досвіду.

В представлених тезах розглянуто теоретико-методологічну модель дослідження особистісного досвіду як нарративного утворення. Показано, що нарратив покликаний об'єднати численні підходи до аналізу досвіду, металних моделей світу, співвіднесених з суб'єктом їх конститування. Представлено поняття нарративної моделі та критерії продуктивності нарративної моделі, що визначають особистість як ідеальний конструкт «Я-дискурсу».

Проблема розуміння життєвого досвіду є однією з головних задач психологічної герменевтики. Умовою становлення його особистісним – привласненим, асимільованим – є усвідомлення та осмислення. Саме здатність репрезентувати навколишнє середовище, а не лише реагувати на нього відділяє свідомого суб'єкта від будь-якої іншої живої істоти.

У контексті психологічної герменевтики, що є методологічною засадою нашого дослідження репрезентантом особистого досвіду, а також ментальної моделі світу, є «дискурс як чинник мовного конститування суб'єкта» [4].

Використання нарративу для дослідження особистого досвіду, «Я-дискурсу» чи особистісного конструкту виправдано тим, що воно покликане об'єднати численні підходи до вивчення індивідуальних людських історій. Кожна така історія є динамічним розгалуженим смисловим утворенням, вираженим у персональній текст в нескінчених варіаціях; містить послідовність реальних життєвих подій, означених та впорядкованих особистістю, наповнених внутрішнім змістом, тому дослідження особистого досвіду через аналіз нарративу дозволяє виконати ряд важливих герменевтичних задач: зіставити факти з соціально-культурним контекстом, проаналізувати наявність соціальних ідентифікаційних зразків або відхилення від них; визначити характерні особливості процесу дискурсивного конструювання в процесі побудови ментальної моделі світу та самоідентичності; встановити каузальні зв'язки описаних подій з суб'єктивною мотивацією до дії; винайти смисли і значення, які надає цим подіям оповідач в процесі організації розрізнених фрагментів досвіду в цілісну особисту історію; визначити місце окремої події в особистісному проекті; визначити особливості побудови нарративних моделей в лімінальні періоди.

Якщо нарратив – це оповідь, саме спосіб репрезентації минулого досвіду за допомогою послідовності упорядкованих речень, що відбиває часову послідовність подій (Калмикова О.С), то нарративна модель – це сукупність засобів, схем, конструктів, правил, законів, за якими відбувається породження нарративу, що виступає продуктом переробки життєвого досвіду в осмислену особистісну форму. Н. Чепелева підкреслює, що «...здатність інтерпретувати реальність за допомогою нарративних структур є невід'ємною сутністю особистості, а використання специфічних нарративних способів осмислення світу виступає як основний засіб осмислення власного життя або певної життєвої ситуації і, більш того, як особлива форма існування людини, як властивий лише їй модус буття».

Продуктивне вирішення життєвих задач, саме таких, які мають маркер важливих, і знаходяться в ядрі смислового простору, таких, що трансформують ментальну модель – одна з головних задач особистості, що перебуває в активному розвитку. З цього витікає потреба в такій нарративній моделі, що свідчить про особистісну зрілість та наявність осмисленого та відрефлексованого відношення

до особистого досвіду. Продуктивна нарративна модель дозволяє рухатись обраним шляхом, вибудовувати власний проект життя та формувати смислові конструкти, що переміщують на рівень авторства та господаря власного ментального простору.

Ми погоджуємося з точкою зору М. Смульсон, що саморозвиток визначається переструктуруванням, ампліфікацією, реінтерпретацією, реконструкцією ментальних моделей світу [3], що в контексті нарративного підходу є наслідком зміни «застарілої» та вичерпаної себе нарративної моделі, що була сформована індивідуальним типом конструювання та текстопородження. Використання конструктів, що стають каркасом продуктивної нарративної моделі у зв'язці з ідеальною структурою прототексту [2] свідчать про досить високу шаблону інтелектуальної та ментальної зрілості особистості.

Для визначення психологічних особливостей продуктивної моделі при побудові особистісного нарративу ми будемо спиратися на наступні групи параметрів:

1. *Модель побудови «Я-дискурсу»:*

а) Здатність до створення особистісного проекту, що включає створення «задуму себе»; створення схеми подальшого життя [5];

б) Структурованість, узгодженість, відкритість, цілісність особистих нарративів, які вибудовуються у особистісну історію.

2. *Тип конструювання ментальної моделі світу:*

а) динамічність ментальної моделі світу, здатність її відгукуватися на зовнішні впливи й перебудовуватися відповідно до змін соціокультурного контексту [4];

б) багаторівневість тезаурусного поля; когнітивна складність конструювання;

в) просторовість та цілісність сприйняття оточуючого середовища;

г) готовність до реінтерпретування ментальної моделі, усвідомлення та виявлення закономірностей;

д) вибір різноманітних засобів для вирішення життєвих задач;

3. *Часові та подієві параметри нарративної моделі (виявлення когнітивних компонентів в суб'єктивному сприйнятті індивідуального психологічного часу) [1]:*

а) величина життєвої перспективи та здатність до прогнозування;

б) позитивна оцінка минулого та майбутнього часу;

в) швидкість мислення, достатність часу для виконання особистісних задач;

г) подієва яскравість, наповненість подіями;

д) глибина та обсяг психологічного часу, структура часу (безперервність, хронологічна впорядкованість подій);

Ж) реальність сприймання часу;

4. *Смислова насиченість нарративної моделі:*

а) багаторівневість смислових класів (корелює з особистісним тезаурусом);

б) автономність в побудові та здатність до генерації нових смислів;

в) семіотична компетентність (системність, впорядкування, розмежування).

Таким чином, представлена вище теоретична модель аналізу особистісного досвіду та визначення критеріїв продуктивності нарративної моделі дозволить в контексті психолого-герменевтичних досліджень розробити технологію підвищення компетентності особистості, як автора свого життя. Ця технологія має бути засадою для формування такої нарративної моделі, яка б дозволила конструювати продуктивні та цілісні ментальні моделі світу, конституювати істинну аутентичність

«Я-дискурсу», здійснювати ефективний вибір майбутніх стратегій у лімінальні фази, використовувати накопичений та інтелектуально перетравлений досвід в якості ресурсу для генерації нових смислів, виявити та виключити з процесу конструювання імпліцитні протиріччя та розриви в смислових схемах.

Список літератури:

1. Вассерман Л.И., Трифонова Е.А., Червинская К.Р. Семантический дифференциал времени: экспертная психодиагностическая система в медицинской психологии. Пособие для врачей и медицинских психологов. - СПб.: СПб НИИПНП им. В.М.Бехтерева, 2009. – С. 8-11.
2. Рудницька С.Ю. Прототекст як основа «Я –тексту» в наративних практиках самопроектування особистості / С.Ю Рудницька. Актуальні проблеми психології : Т.2. Психологічна герменевтика, 10. стор. 20-37.
3. Смульсон М. Л. Интеллект і ментальні моделі світу. // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. Тематичний випуск “Сучасні дослідження когнітивної психології”/ М.Л. Смульсон. – Острог: Вид-во Національного університету “Острог”, 2009. – В.12. – С. 40
4. Чепелева, Н.В. Рудницька С.Ю. Нормативна модель дискурсивного самопроектування особистості/Science and Education, 2017, Issue 11. – С.106
5. Чепелева Н.В. Самопроектування особистості у дискурсивному просторі: монографія / Н.В.Чепелева, М.Л.Смульсон, О.В.Зазимко, С.Ю.Гуцол [та ін.] ; за ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Педагогічна думка, 2016. – – С. 7